

**West-Friese
Archeologische
Notities 36**

Toelichting Beleidskaart Archeologie Gemeente Opmeer 2018

J. van Leeuwen
C.M. Soonius

**Toelichting Beleidskaart Archeologie
Gemeente Opmeer 2018**

J. van Leeuwen & C.M. Soonius

Colofon

West-Friese Archeologische Notities 6

Titel	Toelichting Beleidskaart Archeologie Gemeente Opmeer 2018
Projectnummer	18073
Opdrachtgever	Gemeente Opmeer
Auteur(s)	J. van Leeuwen (KNA-archeoloog, Archeologie West-Friesland) C.M. Soonius (senior KNA-archeoloog, Archeologie West-Friesland)
Redactie	F.C. Schinning (KNA-archeoloog BA, Archeologie West-Friesland)
Datum	1 augustus 2018

© Archeologie West-Friesland 2018

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, film, fotokopie, digitaal of geautomatiseerd systeem zonder voorafgaande toestemming van de copyrighthouders en de auteur.

De uitgever heeft de inhoud met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. Ondanks deze zorgvuldigheid kunnen gegevens zijn veranderd of onjuist zijn weergegeven.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	7
2. Beleidskader	9
2.1 Rijksbeleid	9
2.1.1 Erfgoedwet en Omgevingswet	9
2.1.2 KNA/NOaA/WF-OA	10
2.2 Het provinciaal beleid	10
2.2.1 Archeologisch en cultuurhistorisch beleid	10
2.2.2 Aardkundig erfgoed	13
2.3 Archeologiebeleid gemeente Opmeer	14
2.3.1 Beleidskaart archeologie	14
Eerste categorie	14
Tweede categorie	14
Derde categorie	14
Vierde categorie	14
Vijfde categorie	14
2.3.2 Uitgangspunten archeologisch beleid	15
2.3.3 Uitvoering beleid	15
3. Actualisering archeologische beleidskaart	17
3.1 Inleiding	17
3.2 Verantwoording bronnen	17
3.3 Bekende waarden	18
3.4 Derde tot en met vijfde categorie	19
3.5 Vindplaats- en verwachtingskaart West-Friesland - Midden	20
4. Toepassing	21
4.1 Raadplegen beleidskaart	21
4.2 Archeologische Quickscans	21
5. Vooruitblik	23
Bijlage 1: AMZ-cyclus	24
Bijlage 2: Geraadpleegde kaarten	26
Bijlage 3: Literatuurlijst	28
Kaartbijlagen:	
- Beleidskaart Archeologie Gemeente Opmeer 2010	
- Beleidskaart Archeologie Gemeente Opmeer 2018	

1 Inleiding

Voor u ligt de toelichting op de beleidskaart archeologie van de gemeente Opmeer 2018. Het betreft een update van de kaart uit 2010 en 2013.

De gemeente Opmeer kent verschillende belangrijke periodes in de archeologie.

- De oudste resten binnen de gemeente Opmeer dateren uit het laatste deel van de Steentijd; het Laat Neolithicum (ca. 2.850-2.000 voor Chr.). In sommige gevallen zijn deze eeuwenoude resten nog goed bewaard gebleven, zoals het skelet van een "Cees de Steentijdman". Hij symboliseert deze periode als mensfiguur in het Huis van Hilde. De oudste opgraving van West-Friesland is in 1929 uitgevoerd in Zandwerven en heeft ook daadwerkelijk de oudste vondsten tot nu toe opgeleverd. Op het onderste niveau zijn vondsten uit de Vlaardingencultuur aangetroffen.

- Gedurende de Bronstijd (ca. 2.000-800 voor Chr.) was het gebied voor Nederlandse en Europese begrippen druk bevolkt. Deze intensieve bewoning liet veel sporen en vondsten in de bodem achter. Opgravingen in Hoogwoud-Oost hebben een nederzettingsterrein en grafheuvel uit de Bronstijd aan het licht gebracht.

- In de Late Middeleeuwen vanaf ongeveer 1050 na Chr., nam de kolonisatie en ontginning van het woeste veengebied grootschalige vormen aan. De huidige verkavelingsstructuur en de karakteristieke dorpslinten stammen uit deze periode. Aan het eind van de Middeleeuwen komen de dorpslinten op de huidige locatie terecht. Het onderzoek naar de ontginningsgeschiedenis van de gemeente Opmeer is pas sinds enkele jaren onder de aandacht gekomen.

- In de vroegmoderne periode, ook wel de Gouden Eeuw genoemd, kende het gebied een toename in welvaart. De meeste houten huizen werden in deze periode vervangen door baksteen, de karakteristieke stolpboerderij raakt overal in gebruik en is nog steeds markant in het landschap aanwezig.

Een rijk bodemarchief brengt een grote verantwoordelijkheid met zich mee. De beleidskaart archeologie van de gemeente Opmeer is het instrument om het archeologisch erfgoed waar nodig te beschermen, maar is daarnaast ook bron van het gemeenschappelijk geheugen en middel voor geschiedkundige en wetenschappelijke studie.

De beleidskaart archeologie gemeente Opmeer 2018 is een product van Archeologie West-Friesland, de intergemeentelijke organisatie voor archeologie van de gemeenten Drechterland, Enkhuizen, Hoorn, Koggenland, Medemblik, Opmeer, Schagen, Stede Broec en Texel.

Reconstructie van Cees de Steentijdman van de Mienakker in Hoogwoud (foto: Huis van Hilde).

Voordeur van de rijksmonumentale stolpboerderij de Willemshoeve in Hoogwoud.

Driedubbele palenkrans, mogelijk een grafheuvel, uit de Bronstijd. Opgraving Hoogwoud-Oost, ADC ArcheoProjecten, 2004 (foto: ADC).

2 Beleidskader

2.1 Het Rijksbeleid

2.1.1 Erfgoedwet en Omgevingswet

De Monumentenwet 1988 is op 1 juli 2016 vervangen door de Erfgoedwet, waarbij een deel nog onder een overgangsregeling van toepassing blijft, totdat de Omgevingswet in werking treedt. De Erfgoedwet vormt samen met de Omgevingswet het wettelijke fundament voor de cultuurhistorie¹ in Nederland.

In de Erfgoedwet is vastgelegd hoe met ons erfgoed wordt omgegaan, wie welke verantwoordelijkheden daarbij heeft en hoe het toezicht daarop wordt uitgeoefend. De Erfgoedwet bundelt bestaande wet- en regelgeving voor behoud en beheer van het cultureel erfgoed in Nederland. Bovendien is aan de Erfgoedwet een aantal nieuwe bepalingen toegevoegd. Het beschermingsniveau, zoals die in de oude wetten en regelingen gold, blijft gehandhaafd.

Onderdelen van de Erfgoedwet die de fysieke leefomgeving betreffen, worden overgeheveld naar de Omgevingswet die in 2021 van kracht wordt. De Omgevingswet heeft daarmee vooral betrekking op de ruimtelijke component die archeologie heeft en de plaats die het heeft in de ruimtelijke ordening.²

Voor deze onderdelen is een overgangsregeling in de Erfgoedwet opgenomen voor de periode 2016-2020. Het betreft dan:

- Vergunningen tot wijziging, sloop of verwijdering van rijksmonumenten;
- Verordeningen, bestemmingsplannen, vergunningen en ontheffingen op het gebied van archeologie;
- Bescherming van stads- en dorpsgezichten;
- Zaken zoals het certificeringsstelsel en de aanwijzing van archeologische rijksmonumenten blijven in de Erfgoedwet.

Voor de archeologie geldt dat alleen de bescherming van rijksmonumenten en de regels voor archeologische monumentenzorg in de Erfgoedwet terecht zijn gekomen. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geeft aan dat de duiding van erfgoed in de Erfgoedwet is opgenomen, terwijl de omgang met erfgoed in fysieke leefomgeving in de Omgevingswet wordt geregeld.

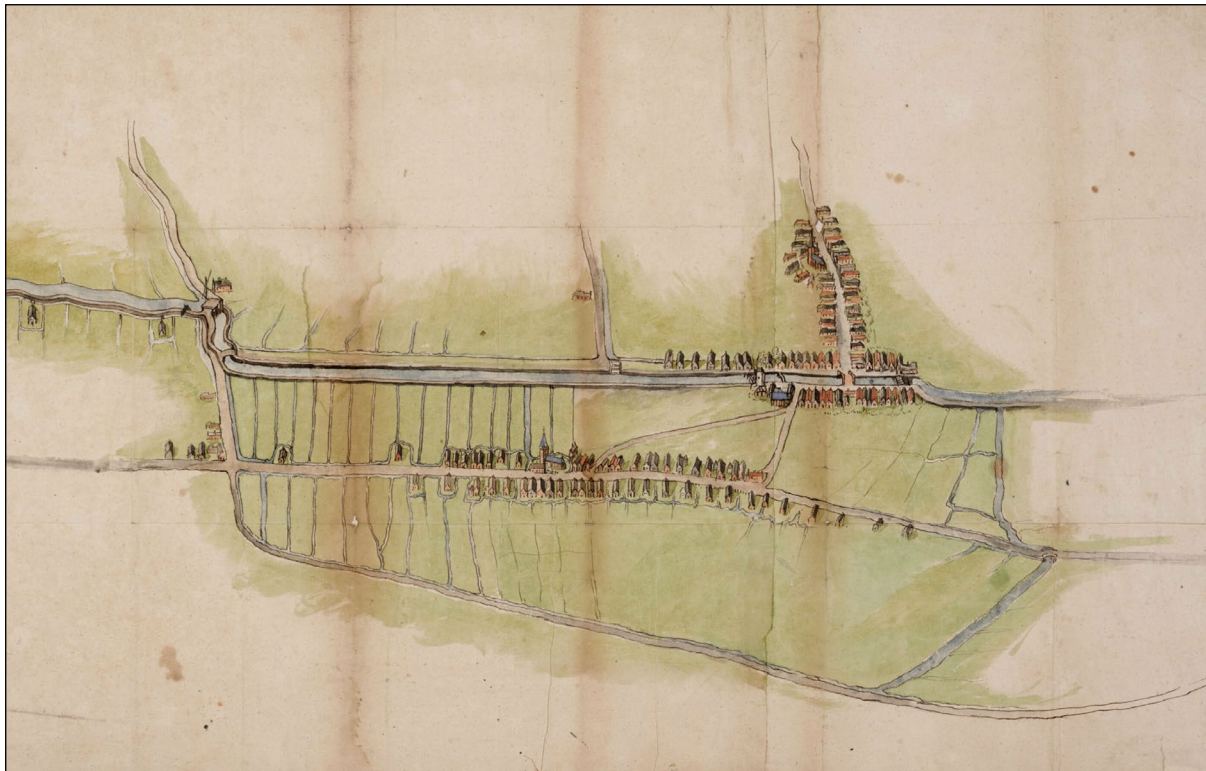
De basis van de bescherming van archeologisch erfgoed in de Erfgoedwet is het Verdrag van Valletta. De bescherming heeft als doel om archeologisch erfgoed zoveel mogelijk *in situ*, dus in de grond, te behouden. Gemeenten spelen een belangrijke rol in het archeologische stelsel. Zij maken meestal de afweging of archeologische waarden *in situ* behouden moeten blijven of kunnen worden opgegraven. Hiervoor wordt gewerkt met vrijstellingsgrenzen. Vanuit het rijksbeleid geldt in Nederland een algemene vrijstellingsgrens van 100 m². Gemeenten zijn vrij om van deze vrijstellingsgrens af te wijken, zowel naar boven als naar beneden.

1 Onder cultuurhistorie wordt verstaan: archeologie, historische geografie, bouwhistorie en historische (gedomesticeerde) ecologie.

2 Wet ruimtelijke ordening (Wro), Besluit ruimtelijke ordening (Bro), Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) en Besluit omgevingsrecht gaan te zijner tijd over in Omgevingswet.

2.1.2 KNA/NOaA

Vanuit het Rijk bestaan ook specifiek voor archeologie richtlijnen. Belangrijk om te vermelden zijn ook de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA)³, waarin de vaktechnische normen en werkprocessen beschreven staan, en de Nationale Onderzoeksagenda Archeologie⁴, waarmee samenhang in het archeologisch onderzoek in Nederland wordt bewerkstelligd.

Een anonieme kaart van Spanbroek en Opmeer uit 1590 (collectie Westfries Archief).

2.2 Het provinciaal beleid

2.2.1 Archeologisch en cultuurhistorisch beleid

Op het gebied van archeologie heeft de provincie Noord-Holland een aantal wettelijke taken.

De eerste taak is de depotfunctie vanuit de Erfgoedwet, die bestaat uit het beheren van archeologische vondsten en documentatie, ook voor de gemeente Opmeer. De Provincie Noord-Holland is daarmee namens het Rijk eigenaar van de vondsten en gegevens uit Opmeer.

De tweede taak van de provincie is de zorg voor de ruimtelijke kwaliteit vanuit de Wet ruimtelijke ordening (Wro).

Naast bovengenoemde taken kan de provincie ook (archeologische) monumenten aanwijzen.

De provincie Noord-Holland heeft in 2007 het Maantjesland, een nederzettingsterrein uit het Laat-Neolithicum, aangewezen als provinciaal archeologisch monument.⁵ Dit is het enige archeologische monument binnen de gemeente Opmeer.

3 Zie: www.sikb.nl.
4 NOaA, www.noaa.nl.
5 Van Eerden 2004.

Vuurstenen pijlpunten gevonden in Aartswoud, waaronder de 'dennenboompjes', 4.500 jaar oud.

De Westfriese Omringdijk is een provinciaal bouwkundig monument. Binnen de gemeente Opmeer zijn naast de dijk kleiputten beschermd. Voor de Westfriese Omringdijk is een beeldkwaliteitsplan opgesteld.⁶

Het ruimtelijk beleid van de Provincie Noord-Holland is vastgelegd in de 'Structuurvisie Noord-Holland 2040 – Kwaliteit door veelzijdigheid'.⁷ Archeologie is daarin aangewezen als één van de kernkwaliteiten van het landschap. Daarnaast gaat de Provincie Noord-Holland uit van een ontwikkelingsgerichte benadering, omdat ook tegenwoordige ruimtelijke ontwikkelingen het landschap vormen, waarbij zorgvuldig wordt omgegaan met de bestaande (historische) kenmerken van het landschap. In de bijbehorende Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie heeft de Provincie regels geformuleerd over de inhoud van en de toelichting in bestemmingsplannen als er sprake is van provinciaal belang. In een bestemmingsplan moet bijvoorbeeld duidelijk omschreven worden hoe er omgegaan wordt met de cultuurhistorische objecten (waaronder archeologische waarden).

De Provincie speelt een belangrijke rol op het gebied van ruimtelijke ordening. Door haar ruimtelijk beleid bepaalt de provincie in belangrijke mate hoe de ruimte in Noord-Holland wordt ingericht. In het licht van de Wro spitst de provinciale rol vanuit cultuur en cultuurhistorie in de ruimtelijke inrichting zich toe op drie terreinen, daar waar de provincie:

- Haar cultuurhistorische provinciaal belang heeft gedefinieerd in de Structuurvisie;
- Wettelijk bevoegd gezag is bij ingrepen die een relatie hebben met cultuurhistorie, bijvoorbeeld bij ontgrondingen (land of waterbodem) of de aanleg van provinciale wegen;
- Initiatiefnemer is bij projecten die van het Rijk een (beschermende) taak heeft verkregen, zoals bij de nationale landschappen en Unesco-gebieden.

6 Provincie Noord-Holland 2015.

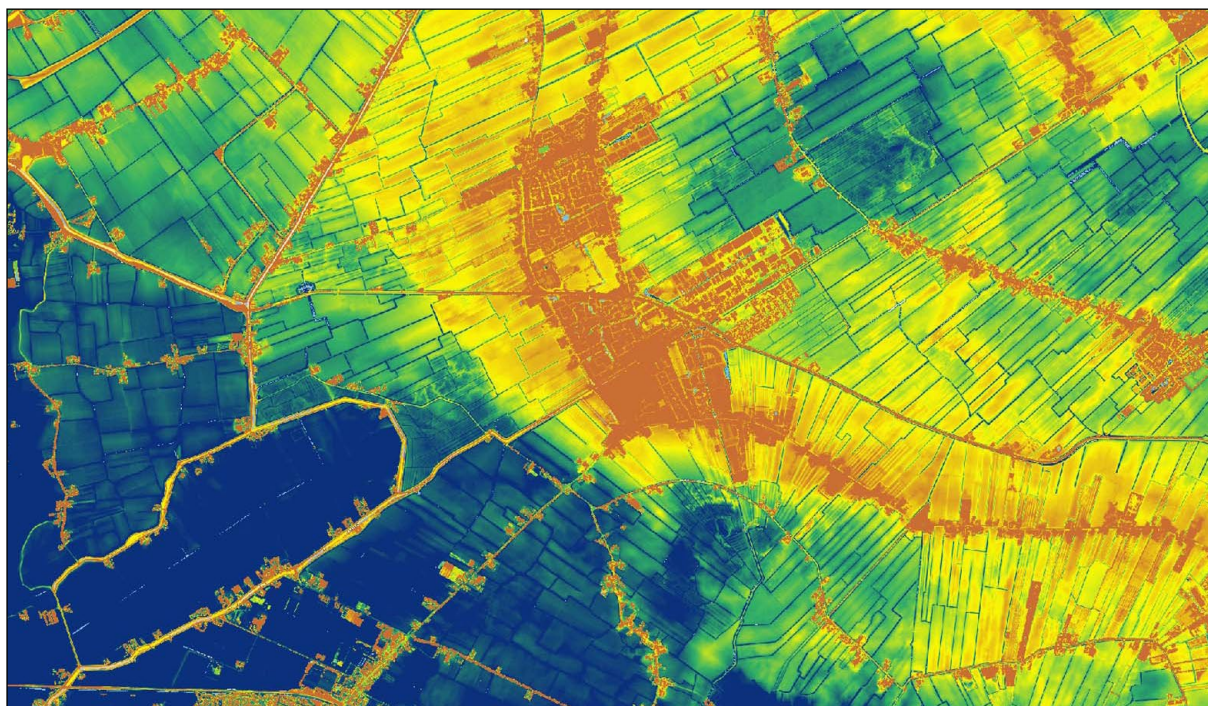
7 Provincie Noord-Holland 2018.

Archeologie is onlosmakelijk verbonden met het landschap en de cultuurhistorie van een gebied. In de vernieuwde 'Leidraad Landschap en Cultuurhistorie Noord-Holland'⁸ (10 april 2018) wordt een provinciale handreiking gegeven voor het inpassen van nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen in het bestaande landschap. De provincie beoogt met deze leidraad om samen met gemeenten, ontwikkelaars en initiatiefnemers te werken aan het behouden en versterken van de ruimtelijke kwaliteit van het landschap en de cultuurhistorie.

De leidraad wordt gebruikt voor ruimtelijke plannen als bestemmingsplannen, beeldkwaliteitsplannen en structuurplannen. Daarnaast biedt het handreikingen aan gemeenten om landschap en cultuurhistorie als uitgangspunt te gebruiken bij planvorming. Afwijken van de provinciale beleidskaders met betrekking tot landschap en cultuurhistorie dient zorgvuldig te worden gemotiveerd.

Ten aanzien van Opmeer worden in het beleidskader duidelijke ambities gesteld:

1. De verschillende lintbebouwings- en verkavelingsstructuren blijven herkenbaar en leefbaar. De ruimtelijke kwaliteit is gebaat bij het behouden van de gestrekte veenverkaveling, de langgerekte lintdorpen en watergangen.
2. De openheid tussen de linten is uitgangspunt.
3. De Westfrieze Omringdijk is de omlijsting van het open Westfrieze landschap. Doel is het herkenbaar houden van de Westfrieze Omringdijk als doorgaande lijn en identiteitsdrager.
4. De ruimtelijke kwaliteit is gebaat bij het behouden en het zichtbaar/beleefbaar blijven van de huidige verkavelingsstructuur (inclusief sloten) bij (semi-)tijdelijke functies en opstellingen in het landschap.
5. Het behoud van de vrije ruimte (molenbiotopen) rond historische windmolens, in verband met de windvang en de zichtbaarheid van de molens in het landschap.

Op het Actueel Hoogtebestand Nederland is nog goed de voormalige getijdengeul zichtbaar, die in de prehistorie door gemeente Opmeer stroomde.

8 Provincie Noord-Holland 2018.

De provincie Noord-Holland heeft 10 archeologische gebieden van provinciaal belang gedefinieerd. De gemeente Opmeer ligt in een dergelijk gebied: West-Friesland. Als in gebieden van provinciaal belang het maatschappelijk belang dusdanig groot is dat waardevolle archeologische vindplaatsen aangetast moeten worden, vraagt de provincie aan te geven op welke wijze archeologische waarden door compenserende maatregelen in het plan zijn ondergebracht. Het gemeentelijk beleid vormt een vertaling van deze provinciale opdracht.

2.2.2 Aardkundig erfgoed

De provincie Noord-Holland beschermt aardkundig interessante gebieden. Aardkundige waarden hebben te maken met de geologische opbouw, de geomorfologie en de bodem van een gebied.

Aardkundige monumenten worden extra beschermd via de Provinciale Milieuverordening (PMV). Indien ruimtelijke ontwikkeling in een dergelijk gebied worden beoogd, dient contact te worden opgenomen met de Omgevingsdienst Noordzeekanaalgebied. De provincie heeft de uitvoering van de PMV per 1 januari 2016 aan hen uitbesteed.

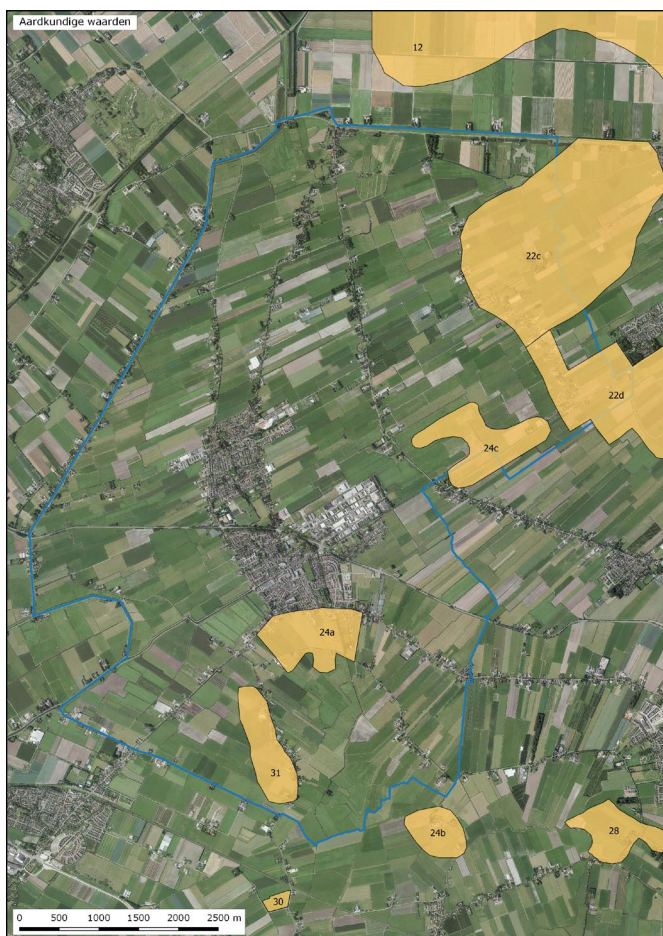
De aardkundig waardevolle gebieden hebben een plaats gekregen in de Provinciale Ruimtelijke Verordening. De aardkundig waardevolle terreinen zijn niet integraal opgenomen in de beleidskaart archeologie, maar zijn wel geraadpleegd.

De gemeente Opmeer heeft binnen zijn grondgebied de volgende aardkundig waardevolle terreinen:

- Gebied 22c en 22d: Getij-inversieruggen en welvingen. In deze gebieden komen "Kadetjeslanden" voor;
- Gebied 24a en 24c: Getij-inversieruggen en welvingen;
- Gebied 31: Zandwerven, een strandwal met oude kreekvormingen.

De rijksmonumentale dubbele stolpboerderij Gouwe 48 in Hoogwoud (foto: wikimedia).

De aardkundige waarden binnen de gemeente Opmeer (blauwe lijn).

2.3 Archeologiebeleid gemeente Opmeer

2.3.1 Beleidskaart archeologie

In 2010 is een beleidskaart archeologie voor de gemeente Opmeer opgesteld, met het Rijks- en provinciaal archeologisch beleid als uitgangspunt. De beleidskaart is vervolgens opgenomen in de Erfgoedverordening 2010 Opmeer (artikel 18).

De op deze kaart aangegeven archeologiegebieden zijn in vijf gebieden ingedeeld.

Eerste categorie

Voor alle plangebieden waarin bodemroering gaat gebeuren -ongeacht diepte en omvang- moet de archeologische waarde van de bodem worden bepaald.

Tweede categorie

Voor plangebieden (waarin bodemroering gaat gebeuren) die groter zijn dan 100 m² en dieper dan 35 cm moet de archeologische waarde van de bodem worden bepaald.

Derde categorie

Voor plangebieden (waarin bodemroering gaat gebeuren) die groter zijn dan 500 m² en dieper dan 40 cm moet de archeologische waarde van de bodem worden bepaald.

Vierde categorie

Voor plangebieden (waarin bodemroering gaat gebeuren) die groter zijn dan 2500 m² en dieper dan 40 cm moet de archeologische waarde van de bodem worden bepaald.

Vijfde categorie

Voor plangebieden (waarin bodemroering gaat gebeuren) die groter zijn dan 10000 m² en dieper dan 40 cm moet de archeologische waarde van de bodem worden bepaald.

Diverse middeleeuwse kuilen en ophogingslagen tijdens de opgraving Spanbroekerweg 120 in Spanbroek, Archeologie West-Friesland, 2013.

Sinds 2010 zijn veel bestemmingsplannen vernieuwd. Hierdoor is de noodzaak van het vaststellen van een nieuwe vlakdekkende kaart ten behoeve van de erfgoedverordening niet meer aanwezig. De archeologiegebieden van de eerste en tweede categorie zijn echter voortdurend aangepast als daar vanuit de Ruimtelijke Ordening noodzaak toe was.

2.3.2 Uitgangspunten archeologisch beleid

Uitgangspunten van het archeologisch beleid van de gemeente Opmeer zijn:

- Archeologische waarden zoveel mogelijk in de bodem bewaren en alleen opgraven als behoud in de bodem (in situ) niet mogelijk is;
- De relatie tussen archeologie/cultuurhistorie en RO versterken, zodat behoud, beheer en ontwikkeling van het bodemarchief onderdeel worden van het planologische besluitvormingsproces (onder andere door archeologie-vriendelijk bouwen) en als inspiratie hiervoor kan dienen;
- Bodemverstoorders betalen conform de Erfgoedwet het archeologisch onderzoek en opgravingen (de verstoorder betaalt);
- Verbetering informatievoorziening over cultureel erfgoed om het draagvlak voor archeologie te vergroten.

2.3.3 Uitvoering beleid

Sinds de invoering van de Wet op de archeologische monumentenzorg (Wamz) in 2007 ligt de verantwoordelijkheid voor het archeologisch erfgoed bij de gemeenten. De gemeenten dienen zelf te bepalen hoe met de archeologische waarden om te gaan en op welke wijze dit in het ruimtelijke beleid wordt ingepast.

Vanaf juni 2010 neemt de gemeente Opmeer deel aan de Gemeenschappelijke Regeling Archeologie West-Friese Gemeenten, een samenwerkingsverband tussen de gemeenten Drechterland, Enkhuizen, Koggenland, Hoorn, Medemblik, Opmeer en Stede Broec en sinds 2018 ook Schagen en Texel. Archeologie West-Friesland is de intergemeentelijke organisatie voor archeologie binnen deze gemeenten. De primaire taak is het geven van archeologisch advies. Archeologie West-Friesland richt zich op het adviseren van de gemeenten bij archeologische vraagstukken. Dit gebeurt in de eerste plaats door middel van archeologische *Quickscans* waarbij op niveau van een plangebied de ruimtelijke ontwikkelingen worden afgezet tegen de aanwezige of te verwachten archeologische waarden en waarbij wordt geadviseerd hoe daar mee om te gaan.

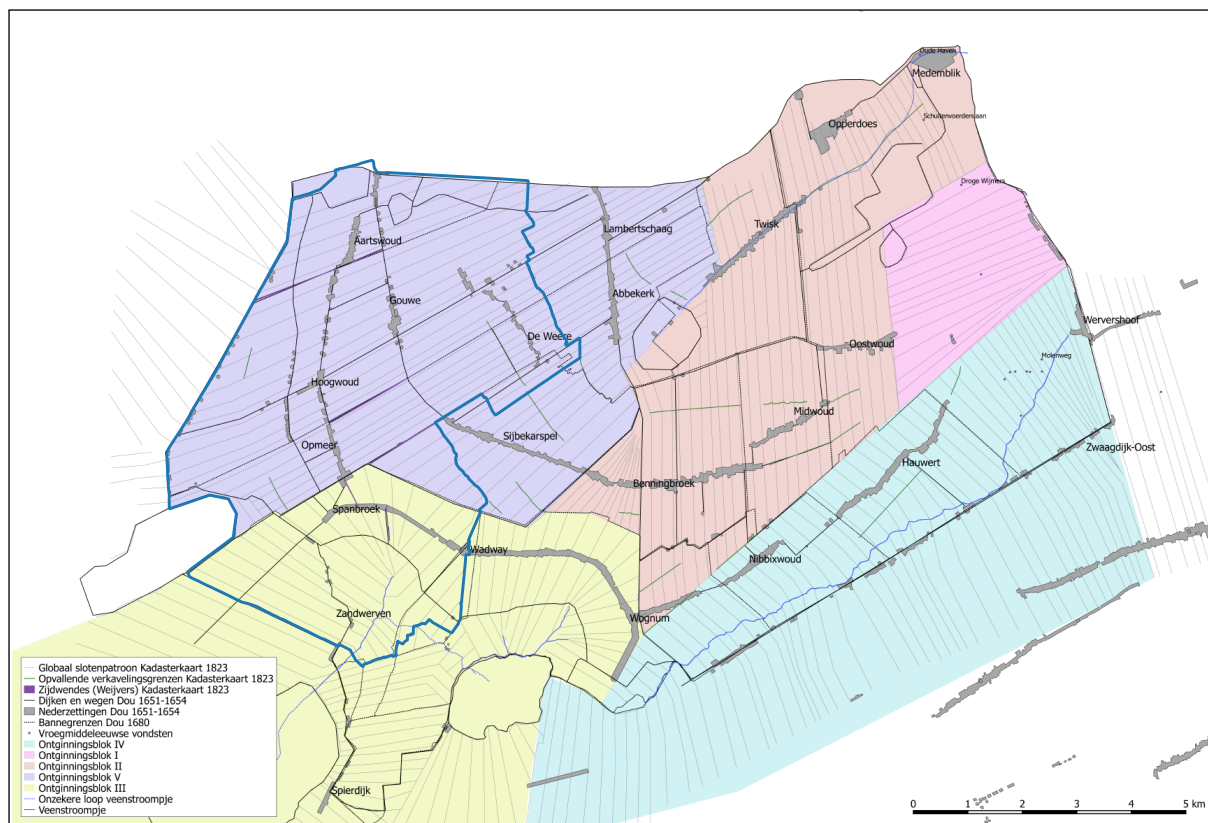
De volgende belangrijke taak van de organisatie is het opstellen en/of verbeteren van de archeologische beleidskaarten van de gemeenten.

Omdat de samenwerkende Westfriese gemeenten zijn gecertificeerd volgens de BRL 4000 Archeologie van de SIKB, kan Archeologie West-Friesland ook zelf onderzoek uitvoeren.⁹

Munt uit 1682 gevonden bij de opgraving Spanbroekerweg 23 in Spanbroek.

⁹ Voor een overzicht van de werkzaamheden van Archeologie West-Friesland wordt verwezen naar de jaarverslagen (www.archeologiewestfriesland.nl).

De middeleeuwse ontginningsblokken van de Vier Noorderkoggen laten zien hoe het veen is ontgonnen, uit Timmerman 2017.

*De grond wordt gezeefd op eventuele vondsten, opgraving door de Universiteit van Amsterdam, Aartswoud 1978.
Op de achtergrond de kerktoeren van Aartswoud.*

3 Actualisering archeologische beleidskaart

3.1 Inleiding

De in 2010 vastgestelde beleidskaart is een opeenstapeling van diverse lagen informatie. Voor de kaart zijn enkele historische bewoningslinten, de IKAW en de AMK gebruikt. De kaart is vervaardigd door de Cultuurcompagnie. In 2013 is de beleidskaart op details gewijzigd door Archeologie West-Friesland. De derde tot vijfde categorie (vrijstellingsgrenzen 500-10.000 m²) die in 2010 zijn vastgesteld op basis van de IKAW zijn in 2018 opnieuw opgenomen. De in 2010 vastgestelde vrijstellingsgrenzen werken in de praktijk goed voor het buitengebied.

Voor de eerste en tweede categorie (de bekende waarden in de rest van het rapprot) geldt dat deze niet voldoen aan de eisen die de Omgevingswet stelt aan digitaal op te nemen gegevens in een omgevingsplan. Voor de beleidskaart archeologie 2018 zijn de bekende waarden geheel vernieuwd. Alle gebieden waar geen archeologische waarden meer te verwachten vallen zijn bijgewerkt tot en met juli 2018. De archeologische rapportages die binnen de gemeente Opmeer vallen staan in bijlage 3 aangegeven.¹⁰

De vrijstellingsoppervlakten voor de waarden zijn gebaseerd op verschillende factoren, zoals uitgestrektheid van de archeologische vindplaats en latere verstoringen.

3.2 Verantwoording bronnen

Ten behoeve van het nader invullen van de archeologische beleidskaart zijn onderstaande zaken nagelopen.

De geraadpleegde archeologische bronnen zijn:

- Rijksmonumenten;
- Provinciale monumenten;
- Archeologische Monumentenkaart (AMK);
- Archis;
- Waarnemingen bekend bij AWF;
- Vondstmeldingen bekend bij AWF;

Historische informatie is afkomstig van:

- Kaart Spanbroek (1590);
- Kaart "Nieuwe Bauen" van Aartswoud (16de eeuw);
- Kaart van de zeekerende dijken (1638);
- Spanbroek (1647);

Neolithische figurine van klei gevonden bij de opgraving in Aartswoud, 19 2,5 cm hoog.

¹⁰ De rapporten van Archeologie West-Friesland zijn te downloaden van de website: (www.archeologiewestfriesland.nl).

- Twee kaarten Langereis (ca. 1650);
- Johannes Dou (1651-1654);
- "T Hoogh-Heemraetschap vande Uytwaterende Sluysen in Kennemerlant ende West-Frieslant" (ca. 1682);
- "Nieuwe Kaarte van het Dyckgraafschap van 't Ooster Baljuwschap" (1732);
- "T Hoogh-Heemraetschap vande Uytwaterende Sluysen in Kennemerlandt ende West-Vrieslandt" (1745, heruitgave 1682);
- Kadastrale minuutkaarten (1825);
- Veldminuten (1857-1858);
- Bonnebladen (1877-1907);
- www.topotijdreis.nl.

Ten slotte zijn de volgende overige bronnen nagelopen:

- Bodemkaart De Vier Noorderkoggen (Du Burck & Dekker 1975);
- Bodemkaart De Gouw (Mulder, Van Berkum & Van Pruissen 1983);
- Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN2/3)
- www.molendatabase.nl;
- Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW);
- proefschrift luchtfoto's (De Vries-Metz 1993);
- scriptie cultuurlandschap Vier Noorder Koggen (Timmerman 2017).

3.3 Bekende waarden

Waarde – Archeologie 1: voor deze terreinen geldt dat bij elke bodemingreep rekening gehouden dient te worden met de aanwezige archeologische waarden.

Deze bestaat uit:

- het wettelijk beschermd archeologisch Rijksmonument. De vergunning wordt verleend door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE).¹¹ De begrenzing is overgenomen uit het Monumentenregister van de RCE.
- de Westfriese Omringdijk en het Maantjesland, beide Provinciaal Monument. Vergunning wordt verleend door de Provincie Noord-Holland.¹² De begrenzingen zijn overgenomen van de provincie. Ten aanzien van de Westfriese Omringdijk zijn nadere regels gesteld door de provincie.¹³
- AMK-terreinen van zeer hoge archeologische waarde (niet rijksbeschermd), de dijkteen van de Westfries Omringdijk en de locaties van oude kerken en kerkhoven. Deze zijn direct overgenomen van de kadastrale minuutplannen.

11 <http://monumentenregister.cultureelerfgoed.nl>

12 Monumentenverordening Provincie Noord-Holland 2010, 112.

13 Beeldkwaliteitsplan Westfriese Omringdijk 2009.

Waarde – Archeologie 2: terreinen met een hoge archeologische waarde. Voor deze terreinen geldt dat bij voorgenomen bodemingrepen groter dan 100 m² rekening gehouden dient te worden met de aanwezige archeologische waarden.

Het betreft hier historische linten, kleine groepjes huizen, losse huizen, dijken, molens of andere gebouwen op de historische kaarten weergegeven.

Waarde – Archeologie 3: terreinen van archeologische waarde. Rekening houden met archeologie bij bodemingrepen vanaf 500 m² en dieper dan 40 cm.

Het betreft de gebieden die volgens de AMK van waarde zijn.

Vrijgesteld van archeologisch onderzoek: zonder archeologische waarden. Hierbinnen hoeft men geen rekening te houden met archeologie, ongeacht de omvang van de bodemingrepen.

Dit betreft terreinen die zijn opgegraven of na archeologisch vooronderzoek zijn vrijgesteld van de verplichting tot verder onderzoek, omdat er geen archeologische waarden (meer) aanwezig zijn.

Waarde - Archeologie	Kleur	Rekening houden met archeologie bij planomvang van:
WA 1		Alle grondroerende werkzaamheden
WA 2		Plannen van 100 m ² en groter
WA 3		Plannen van 500 m ² en groter en waarbij de grondroerende werkzaamheden dieper dan 40 cm beneden maaiveld zullen reiken
WA 4		Plannen van 2.500 m ² en groter en waarbij de grondroerende werkzaamheden dieper dan 40 cm beneden maaiveld zullen reiken
WA 5		Plannen van 10.000 m ² en groter en waarbij de grondroerende werkzaamheden dieper dan 40 cm beneden maaiveld zullen reiken
-		Vrijgegeven, geen archeologisch onderzoek noodzakelijk

3.4 Derde tot en met vijfde categorie

Voor de beleidskaart archeologie 2018 is niet (opnieuw) gekeken naar de vrijstellingsgrenzen van het buitengebied in de gemeente Opmeer. De vrijstellingsgrenzen die aan de zones van hoge, middelhoge en lage trefkans gekoppeld zijn, hebben inmiddels hun vertaling in de bestemmingsplannen gekregen. Over het algemeen zijn de vrijstellingsgrenzen werkbaar.

De vrijstellingsgrenzen zijn gebaseerd op het beleid uit 2010 (gefundeerd op de IKAW). De vrijstellingsgrenzen bestaan uit:

Waarde – Archeologie 3: rekening houden met archeologie bij bodemingrepen vanaf 500 m² en dieper dan 40 cm.

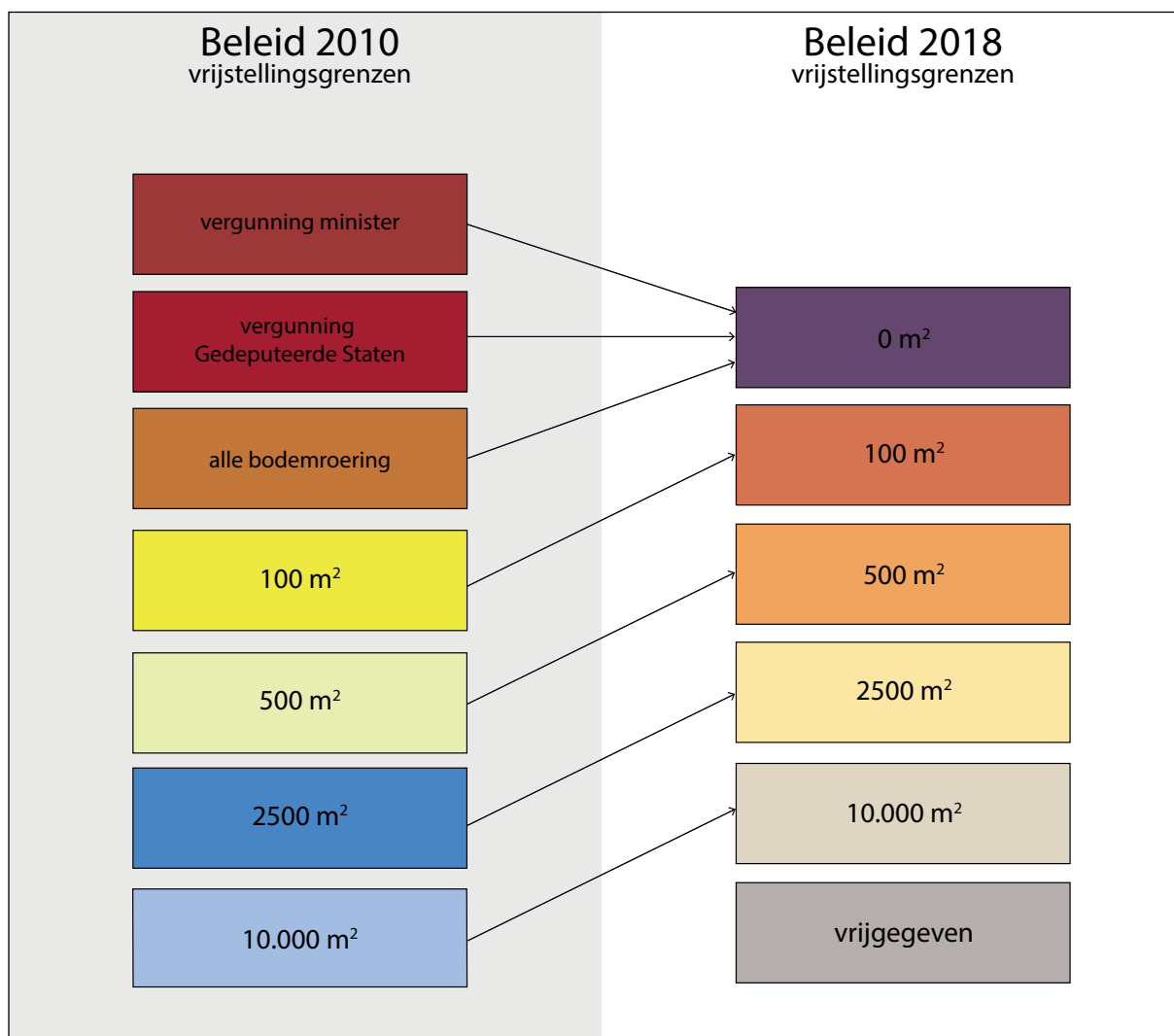
Het betreft de gebieden die volgens de IKAW een hoge trefkans hebben.

Waarde – Archeologie 4: rekening houden met archeologie bij bodemingrepen vanaf 2.500 m² en dieper dan 40 cm.

Het betreft de gebieden die volgens de IKAW een middelhoge trefkans hebben.

Waarde – Archeologie 5: rekening houden met archeologie bodemingrepen vanaf 10.000 m² en dieper dan 40 cm.

Dit zijn de gebieden met een zeer lage verwachting voor het aantreffen van bewoningssporen uit alle perioden.

De oude en nieuwe beleidskaart vergeleken.

3.5 Vindplaats- en verwachtingskaart West-Friesland - Midden

Voor West-Friesland - Midden bestaat reeds een gedetailleerde verwachtingskaart.¹⁴ De beleidskaart archeologie gemeente Opmeer 2010 heeft destijds geen gebruik gemaakt van deze kaart. Als uitgangspunt voor deze gedetailleerde verwachtingskaarten zijn bodemkaarten, schaal 1:10.000 gebruikt. Met behulp van deze kaart is gekeken of er een duidelijke relatie is tussen het voorkomen van vindplaatsen en bepaalde bodemeenheden. Uitgangspunt is wel dat er voldoende archeologische gegevens beschikbaar moeten zijn.

Bij het opstellen van de archeologische verwachting voor West-Friesland - Midden is onderscheid gemaakt tussen drie perioden: het (Laat) Neolithicum, de Late Prehistorie & Romeinse Tijd en de Middeleeuwen & Nieuwe Tijd. Achterliggende gedachte is dat aan deze bewoningsperioden verschillende landschappen zijn gekoppeld. In de rapportage uit 2005 wordt aanbevolen de verwachtingskaart te toetsen in het veld. Dit is toentertijd niet gebeurd.

Alhoewel de verwachtingskaart West-Friesland - Midden dateert van voor de totstandkoming van de beleidskaart archeologie in 2010, is deze niet gehanteerd. Voor het bepalen van de verwachtingen in het buitengebied is destijds de IKAW (schaal 1:50.000) gebruikt.

14 Molenaar & De Boer 2005; De Boer & Molenaar 2006.

4 Toepassing

4.1 Raadplegen beleidskaart

De beleidskaart archeologie Opmeer 2018 is een hulpmiddel bij de afweging voor archeologisch onderzoek bij ruimtelijke ontwikkelingen. De beleidskaart hanteert dezelfde vrijstellingsgrenzen als de vastgestelde kaart. Doordat deze digitaal beschikbaar wordt in de gemeentelijke digitale omgeving kan in een zeer vroeg stadium het aspect archeologie worden afgewogen.

4.2 Archeologische Quickscans

Het verdient de aanbeveling om bij ontwikkelingen in een archeologisch waardevol (verwachtings)gebied van te voren een Quickscan te laten uitvoeren door Archeologie West-Friesland. De ruimtelijke ontwikkelingen worden dan afgezet tegen het archeologisch beleid. Hierbij wordt de verwachtingskaart van West-Friesland - Midden ook gebruikt (en de bronnen die daaraan ten grondslag liggen).

Indien op basis van de Quickscan een gespecificeerde archeologische verwachting kan worden geformuleerd, is het niet noodzakelijk de gehele cyclus van de AMZ te doorlopen.¹⁵ Bij kleine plangebieden wordt als extra service een veldtoets door middel van bijvoorbeeld grondboringen uitgevoerd om tot een gespecificeerde archeologische verwachting te komen.

Op basis van de bevindingen in de Quickscan kan voor een archeologievriendelijke plaanpassing worden gekozen. Op deze wijze blijven de archeologische waarden in de bodem bewaard (zie 4.2.5).

De Neolithische lagen zichtbaar in het profiel, opgraving Zandwerven, 1929.

Detail van de allesporenkaart van de opgraving Hoogwoud-Oost in Opmeer met daarop sporen uit de Bronstijd, ADC ArcheoProjecten, 2004.

¹⁵ Zie bijlage 1.

Overzichtskartaal (conceptversie) van de nog bestaande stolpoerderijen in de gemeente Opmeer (blauwe lijn), geprojecteerd op de kaart van Johannes Dou, ca. 1650 (collectie WFA). Op basis van historisch kaartmateriaal is een indicatie van de ouderdom van de stolpoerderijen gegeven.

5 Vooruitblik

De beleidskaart archeologie gemeente Opmeer 2018 vormt een uitgangspunt voor het toekomstige archeologische beleid van de gemeente Opmeer. Naast deze kaart zijn er voor de gemeente echter nog andere doelen die kunnen worden nagestreefd om het archeologische beleid verder te specificeren.

Als richtlijn voor archeologisch onderzoek in Nederland bestaat de Nationale Onderzoeksagenda. In deze agenda staan specifieke onderzoeksvragen aangegeven per periode. Het archeologisch onderzoek binnen de regio West-Friesland zou kwalitatief kunnen verbeteren door een Regionale Onderzoeksagenda West-Friesland op te stellen. In deze Regionale Onderzoeksagenda kunnen regio-specifieke vraagstukken worden opgesteld, waar in archeologisch onderzoek op toegespitst kan worden. Op dit moment is Archeologie West-Friesland bezig met het opstellen van een Regionale Onderzoeksagenda.

Een van de resultaten van een Regionale Onderzoeksagenda zou een integrale cultuurhistorische kaart kunnen zijn, die het (pre)historische verhaal van de gemeente of zelfs heel West-Friesland vertelt. Op deze manier kan aan een groter verhaal worden gewerkt, zonder dat alle informatie versnipperd blijft in afzonderlijke vakgebieden en basisrapportages. Een integrale cultuurhistorische kaart, waarbij archeologie, bouwhistorie (vooral stolpboerderijen) en landschap¹⁶ in samenhang worden gepresenteerd, zal de kwaliteit van het onderzoek binnen de verschillende vakgebied alleen maar ten goede komen.

Artikel 9 van het Verdrag van Valletta stelt dat een van de doelen van het archeologisch onderzoek de ontsluiting voor een breder publiek moet zijn. Deze ontsluiting kan vele vormen aannemen, zoals educatie op scholen, informatieborden ter plaatse, incorporatie van vondsten/structuren in het straatbeeld en/of nieuwbouwpanden, etc. Een ontsluiting van archeologische informatie zal bijdragen aan een grotere bewustwording van de omgeving en de regionale identiteit. Het zal leiden tot een grotere binding van de bevolking met het gebied.

Luchtfoto van het rijksmonument Polder de Hooge Weere, ca. 1980 (De Vries-Metz 1993).

16 Zowel cultuurlandschap als aardkundige waarden.

Bijlage 1: AMZ-cyclus

Bureauonderzoek

Het doel van bureauonderzoek is het verwerven van informatie over bekende of te verwachten archeologische waarden binnen een omschreven gebied, om daarmee te komen tot een gespecificeerde archeologische verwachting. Het resultaat is een standaardrapport met een gespecificeerde archeologische verwachting, op basis waarvan een beslissing genomen kan worden ten aanzien van (eventueel) vervolgonderzoek.

Het rapport bevat, waar mogelijk, gegevens over de aan- of afwezigheid, aard, omvang, ouderdom, gaafheid, conservering en (relatieve) kwaliteit van archeologische waarden en aardwetenschappelijke eigenschappen. Afhankelijk van de omvang van de toekomstige (planologische) ingreep en werkzaamheden, de aard van de aanleiding tot het bureauonderzoek en de vraagstelling, zullen aanvullende gegevens moeten worden verzameld. Hierbij blijft de doelstelling van het bureauonderzoek (het komen tot een gespecificeerde verwachting) overeind.¹⁷

Op basis van het bureauonderzoek kan voor een archeologie-vriendelijke planaanpassing worden gekozen. Op deze wijze blijven de archeologische waarden in de bodem bewaard (zie 4.2.5).

Inventariserend veldonderzoek

Tijdens het inventariserend veldonderzoek wordt (extra) informatie verworven over bekende of te verwachten archeologische waarden binnen een onderzoeksgebied, als aanvulling op en toetsing van de archeologische verwachting, gebaseerd op het bureauonderzoek en door middel van waarnemingen in het veld. Het veldonderzoek kan uit verschillende fasen bestaan waarin steeds verder wordt ingezoomd op de aanwezige archeologische waarden.

Verkennd onderzoek

De verkennende fase is gericht op het in detail in beeld krijgen van de archeologische verwachting.

Doel van het verkennend onderzoek kan uit verschillende elementen bestaan. In West-Friesland wordt deze verkennende fase gebruikt om het prehistorische landschap en daarmee de mogelijkheden voor bewoning in de prehistorie in kaart te brengen. Hierbij worden de afgedekte landschappen nader beschouwd en wordt de intactheid van het landschap bepaald.

Een bord van faïence uit Delft met ophanggat, gevonden aan de Herenweg 82 in Hoogwoud, 2013.

¹⁷ Voor historische dorpskernen geldt in sommige gevallen dat er een bouwhistorisch onderzoek dient te worden uitgevoerd om zodoende alle cultuurhistorische waarden veilig te stellen.

Karterend veldonderzoek

Het doel van de karterende fase is het in kaart brengen van (nog onbekende) archeologische vindplaatsen. Voor vindplaatsen uit de Bronstijd in West-Friesland geldt dat zij met behulp van booronderzoek niet zijn op te sporen.¹⁸ Indien uit het bureauonderzoek en/of verkennend booronderzoek blijkt dat het bronstijdlandschap intact is dient het karterend onderzoek te worden uitgevoerd met behulp van proefsleuven.

Waarderend veldonderzoek

De waarderende fase van het inventariserend veldonderzoek dient om meer duidelijkheid te verkrijgen over de aard van een vastgestelde vindplaats ten behoeve van de waardebeoordeling. Zo kan het gewenst zijn om een archeologische vindplaats zo optimaal mogelijk te behouden, bijvoorbeeld door middel van inpassing. Een waarderend inventariserend veldonderzoek (vaak door middel van proefsleuven) is tevens gewenst voorafgaand aan een grote vlakdekkende archeologische opgraving, teneinde gedetailleerde gegevens te verkrijgen met het doel de opgraving zo doelgericht mogelijk te kunnen uitvoeren. De vindplaatsen worden onderzocht op hun fysieke kwaliteit (gaafheid en conservering), aard, datering, omvang en diepteligging. Een waarderend onderzoek bestaat in veel gevallen uit een proefsleuvenonderzoek, maar kan ook andersoortig onderzoek inhouden (geofysisch onderzoek, side-scan sonaronderzoek naar de waterbodem of waarderend booronderzoek).

De vindplaatsen worden in eerste instantie op hun fysieke kwaliteit (gaafheid en conservering) beoordeeld. De beoordeling van de fysieke kwaliteit is gerelateerd aan de archeoregio waarin de vindplaats zich bevindt: op deze wijze wordt de conserveringstoestand in relatie tot andere relevante sites bekeken.

Bij een behoudenswaardige vindplaats is behoud ex situ (door middel van een opgraving) of behoud in situ (door middel van bescherming) ter overweging aan het bevoegd gezag. De gemeente is in veel gevallen het bevoegd gezag en neemt een selectiebesluit met betrekking tot de omgang met archeologische waarden.

Archeologische opgraving

Een archeologische opgraving heeft als doel vondst- en spoorgegevens van een archeologische vindplaats te verzamelen en te documenteren en is gericht op vooraf geformuleerde onderzoeksvragen en –doelstellingen (vastgelegd in een PvE). Tijdens een archeologische opgraving worden sleuven en putten aangelegd en het gebied onderzocht (behoud ex situ).

Bescherming

Bescherming houdt in dat er fysieke maatregelen worden getroffen op het terrein met archeologische waarden (bescherming *in situ*). Doel is de meest gunstige randvoorwaarden te scheppen voor duurzaam behoud, zonder de aanwezige archeologische waarden te beschadigen. Bescherming betekent niet per definitie dat op terreinen geen ontwikkelingen mogelijk zijn. Onder strikte voorwaarden kunnen op beschermde terreinen bovengrondse ontwikkelingen plaatsvinden. Specifiek met de Belvédère-doelstelling ‘behoud door ontwikkeling’ in het achterhoofd, kunnen ruimtelijke ontwikkelingen op monumentale terreinen juist wenselijk zijn om het hier verborgen verleden beleefbaar te maken.

18

Vanwege het ontbreken van een vondstlaag en een lage vondstdichtheid.

Bijlage 2: Geraadpleegde kaarten

Beeldkwaliteitsplan WFO

Kadastrale Minuutplan 1826, Gemeente Abbekerk en Lambertschaag, sectie C, genaamd De Weere, Eerste Blad (beeldbank.cultureelerfgoed.nl).

Kadastrale Minuutplan 1826, Gemeente Abbekerk en Lambertschaag, sectie C, genaamd De Weere, Tweede Blad (beeldbank.cultureelerfgoed.nl).

Kadastrale Minuutplan 1826, Gemeente Hoogwoud, sectie A, genaamd Aarswoud, eerste, tweede en derde blad (beeldbank.cultureelerfgoed.nl).

Kadastrale Minuutplan 1826, Gemeente Hoogwoud, sectie B, genaamd Tropweeren, eerste en tweede blad (beeldbank.cultureelerfgoed.nl).

Kadastrale Minuutplan 1826, Gemeente Hoogwoud, sectie C, genaamd De Weeren, eerste en tweede blad (beeldbank.cultureelerfgoed.nl).

Kadastrale Minuutplan 1826, Gemeente Hoogwoud, sectie D, genaamd Binnengouw, eerste, tweede en derde blad (beeldbank.cultureelerfgoed.nl).

Kadastrale Minuutplan 1826, Gemeente Hoogwoud, sectie E, genaamd Bovepade, eerste en tweede blad (beeldbank.cultureelerfgoed.nl).

Kadastraal Minuutplan 1826, Gemeente Opmeer, Sectie A, genaamd Berkmeer, op Een Blad (beeldbank.cultureelerfgoed.nl).

Kadastraal Minuutplan 1826, Gemeente Opmeer, sectie B, genaamd Lagehoek, op Een Blad (beeldbank.cultureelerfgoed.nl).

Kadastraal Minuutplan 1826, Gemeente Opmeer, sectie C, genaamd Binne Gouw, op Een Blad (beeldbank.cultureelerfgoed.nl).

Kadastraal Minuutplan 1826, Gemeente Opmeer, sectie D, genaamd Cogge, op Een Blad (beeldbank.cultureelerfgoed.nl).

Kadastrale Minuutplan 1826, Gemeente Sijbecarspel en Benningbroek, sectie A, genaamd Sijbecarspel, Eerste Blad (beeldbank.cultureelerfgoed.nl).

Kadastrale Minuutplan 1826, Gemeente Sijbecarspel en Benningbroek, sectie A, genaamd Sijbecarspel, Tweede Blad (beeldbank.cultureelerfgoed.nl).

Kadastrale Minuutplan 1826, Gemeente Sijbecarspel en Benningbroek, sectie B, genaamd Sijbecarspel noord zijde, Eerste Blad (beeldbank.cultureelerfgoed.nl).

Kadastraal Minuutplan 1826, Gemeente Spanbroek Sectie A genaamd SPANBROEK, Eerste blad (beeldbank.cultureelerfgoed.nl).

Kadastraal Minuutplan 1826, Gemeente Spanbroek Sectie A genaamd SPANBROEK, Tweede blad (beeldbank.cultureelerfgoed.nl).

Kadastrale Minuutplan 1826, Gemeente Spanbroek, sectie B, genaamd Buitendijk, eerste, tweede blad (beeldbank.cultureelerfgoed.nl).

Kadastrale Minuutplan 1826, Gemeente Spanbroek, sectie C, genaamd De Kaag, eerste en tweede blad (beeldbank.cultureelerfgoed.nl).

Kadastrale Minuutplan 1826, Gemeente Spanbroek, sectie D, genaamd De Kogge, op een blad (beeldbank.cultureelerfgoed.nl).

De gegeorefereerde kadastrale minuutplans van de gemeente Opmeer, 1826 (beeldbank.cultureelerfgoed.nl, bewerking door AWF).

Bijlage 3: Literatuurlijst

Beek, R. van & T.D. Hamburg, 2002. Bronstijd-vindplaatsen te Hoogwoud-Oost. Een aanvullende archeologische inventarisatie. Archol-rapport 15. Archol, Leiden.

Bekius, D. & C.M. Soonius, 2008. Plangebied N241 rotonde Langereis, gemeente Heerhugowaard, Niedorp en Opmeer; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek. RAAP-notitie 2897. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.

Berg, G.T.C. & A. Médard, 2011. Archeologisch booronderzoek en bouwhistorische opname Koningspade 12-13 te Hoogwoud, Gemeente Opmeer. Argo 13. Archeologenbureau ARGO, Zaandam.

Boon, L. den, 2009. Archeologisch bureauonderzoek voor de plangebieden De Weijver en Natuurspeeltuin te Hoogwoud, gemeente Opmeer. SCENH-rapport 168. Stichting Cultureel Erfgoed Noord-Holland, Haarlem.

Bouma, N., S. Ostkamp en W.K. van Zijverden, 2008. Plangebied Spanbroekerweg 116 te Spanbroek, gemeente Opmeer. Een Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van proefsleuven. ADC-rapport 1485. ADC ArcheoProjecten, Amersfoort.

Blom, J., 2018. Bureauonderzoek archeologie N241b nabij Opmeer, gemeentes Hollands Kroon, Heerhugowaard, Opmeer en Medemblik. SWECO Archeologische Rapporten 2091 (concept).

Burck, P. du & L.W. Dekker, 1975. De bodemgesteldheid van de Vier Noorder Koggen. *Stiboka-rapport* 972, Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.

Butter, J., 1935. Zandwerven. West-Frieslands Oud en Nieuw 9. P. 66-70.

Clason, A.T., 1962. Nieuwe opgravingen van de neolithische nederzetting te Zandwerven, gem. Opmeer, III. West-Frieslands Oud en Nieuw 29. P. 210-219.

Deunhouwer, P., 2001. Plangebied Hoogwoud-Oost, gemeente Opmeer; een Aanvullende Archeologische Inventarisatie (AAI). RAAP-rapport 719. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Eerden, R.A. van, 2004. *Met zorg vereeuwigd. Project Behoud en Beheer Archeologische Vindplaatsen Groetpolder-De Gouw (Kop van Noord-Holland en West-Friesland)*. Provincie Noord-Holland, Haarlem.

Gerritsen, S., 2014. Ontgonnen, opgehoogd en bewoond. Archeologisch onderzoek naar een middeleeuwse terp en een stolpboerderij aan de Spanbroekerweg 120 in Spanbroek, gemeente Opmeer. WAR-rapport 67. Archeologie West-Friesland, Hoorn.

Ginkel, E. van & W.J. Hogestijn, 1997. *Bekermensen aan zee. Vissers en boeren in Noord-Holland, 4500 jaar geleden*. Uitgeverij Uniepers/ROB/Provincie Noord-Holland, Abcoude/Amersfoort.

Hagens, D. en J.H.F. Leuving, 2009: *Bureauonderzoek, Plangebied De Veken te Opmeer*, Synthegra Rapport S090229, Doetinchem.

Hallewas, D.P., 2001. De kans op nieuwe vindplaatsen: de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW). In: R.M. van Heeringen & E.M. Theunissen (red.); Kwaliteitsbepalend onderzoek ten behoeve van duurzaam behoud van neolithische terreinen in West-Friesland en de Kop van Noord-Holland. *Nederlandse Archeologische Rapporten* 21.ROB, Amersfoort.

Heeringen, R.M. van & E.M. Theunissen (red.), 2001. *Kwaliteitsbepalend onderzoek ten behoeve van duurzaam behoud van neolithische terreinen in West-Friesland en de Kop van Noord-Holland. Deel 2: Site-dossiers. NAR-rapport 21*. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.

Iterson Scholten, F.R., 1984. Opmeer. In P.J. Woltering (red.): *Archeologische Kroniek van Holland over 1983, I Noord-Holland*. Holland 16, p. 213.

Iterson Scholten, F.R., 1988. Inventory and protection of the archaeological monument of Zandwerven. *Helinium* 28, 232-243.

Kerkhoven, A.A.A., 2013. Hoogwoud, Koningspade 11. Gemeente Opmeer (Noord-Holland). Archeologisch bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek. (IVO; verkennende fase). *Transect-rapport 316*. Transect, Utrecht.

Klooster, B., W. van Zijverden & M. Visser-Poldervaart, 2008. Beleidsnota archeologie gemeente Opmeer. SCENH-rapport 141. Stichting Cultureel Erfgoed Noord-Holland, Haarlem.

Leijnse, K., 2009. Plangebieden Heerenweide en De Veken, gemeente Opmeer; een inventariserend veldonderzoek (zoeksleuven). RAAP-rapport 1841. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.

Leijnse, K., Y Raczyński Henk & G.H. de Boer, 2009. De Vier Noorderkoggen – locaties Langereis, Liederik en Kooiland. Gemeenten Opmeer en Wervershoof. Archeologisch vooronderzoek: inventariserend veldonderzoek in de vorm van zoeksleuven (karterende fase). RAAP-rapport 1914. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.

Leuving, J.H.F., 2009. Inventariserend Veldonderzoek, verkennend en karterend booronderzoek, De Veken en Middelweg 23 te Opmeer. Synthegra-rapport S090359. Synthegra bv, Doetinchem.

Lil, R. van, 2011. De Weere - Driestedenweg 89 (gemeente Opmeer). Een Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van een verkennend booronderzoek. ADC-rapport 1734. ADC-Archeoprojecten, Amersfoort.

Lohof, E. & J. Vaars, 2005. Een nederzetting uit de Bronstijd in Hoogwoud, gemeente Opmeer. ADC-rapport 401. ADC ArcheoProjecten, Amersfoort.

Manning, R.A.G.F.M. & P.G. van der Gaauw, 1987. De Gouw, een archeologische kartering, inventarisatie en waardering. *RAAP-rapport 10*. Stichting RAAP, Amsterdam.

Molenaar, S. & G.H. de Boer, 2005. West-Friesland Midden, provincie Noord-Holland; een archeologische verwachtingskaart. RAAP-rapport 1152. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Molenaar, S., 2007a. Plangebied de Kolk van Dussen, gemeenten Opmeer en Medemblik: archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek. RAAP-rapport 1445. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Molenaar, S., 2007b. Plangebied Maantjesland, gemeente Opmeer: archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek. RAAP-rapport 1533. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Molenaar, S., 2008. Plangebied Braakpolder en Kolk van Dussen, gemeente Opmeer: archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek. RAAP-rapport 1654. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Molenaar, S., 2009a. Actualisatie Archeologische Monumentenkaart (AMK) provincie Noord-Holland. Aanvullend bureau- en inventariserend veldonderzoek op terreinen van Archeologische Betekenis. RAAP-rapport 1837. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.

Molenaar, S., 2009b. Landinrichting De Gouw, bestek Sijbekarspel-Wadway, gemeenten Opmeer en Medemblik; een archeologische begeleiding (protocol opgraven). RAAP-rapport 1888. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.

Mulder, J.R., J. van Berkum & F.G.M. van Pruissen, 1983. Ruilverkaveling De Gouw: bodemgesteldheid en bodemgeschiktheid. *Stiboka-rapport* 1597. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.

Nijdam, L.C., 2014. Hoogwoud, Herenweg 64, hoek Oosterboekelweg (Gemeente Opmeer). Een bureauonderzoek en verkennend booronderzoek. ArGeoBoor rapport 1222.

Putten, M.J. van, 2007. Gemeenten Opmeer en Medemblik. Dire deelgebieden in de polder de Vier Noorder Koggen. Inventariserend Archeologisch veldonderzoek (verkennde fase). BAAC-rapport 2007-105. BAAC bv, Deventer.

Provincie Noord-Holland, 2015. Structuurvisie Noord-Holland 2040. Kwaliteit door veelzijdigheid, geactualiseerd. Provincie Noord-Holland, Haarlem.

Provincie Noord-Holland, 2018. Leidraad Landschap & Cultuurhistorie, <https://leidraadlc.noord-holland.nl/>.

Regteren Altena, J.F. van, 1958. Nieuwe opgravingen van de neolithische nederzetting te Zandwerven, gem. Spanbroek. West-Frieslands Oud en Nieuw 25. P. 144-159.

Regteren Altena, J.F. van, 1959. Nieuwe opgravingen van de neolithische nederzetting te Zandwerven, gem. Spanbroek. West-Frieslands Oud en Nieuw 25. P. 144-159.

Regteren Altena, J.F. van & J.A. Bakker, 1961. De neolithische woonplaats te Zandwerven (N.H). In: W. Glasbergen & W. Groenman-van Waateringe (red.). In het voetspoor van A.E. van Giffen. P. 33-40.

Ras, J., 2011. Archeologisch Bureauonderzoek Reconstructie N241, te Opmeer en Spanbroek, gemeente Opmeer. Projectnummer 1818-1011. SOB Research, Heinenoord.

Roller, G.J. de., 2011. Archeologisch bureauonderzoek voor de locatie Koningspade 12-13 te Hoogwoud, gemeente Opmeer (NH). MUG publicatie 2010-16. MUG Ingenieursbureau b.v., Leek.

Schrickx, C.P & A. Schipper, 2017. De katholieke schuilkerk aan de Lutkedijk. Archeologisch onderzoek naar de schuilkerk en pastorie van Obdam in de Spanbroeker Kaag, gemeente Opmeer. WAR-rapport 103. Archeologie West-Friesland, Hoorn.

Smit, B.I., 2003. Plangebied Groene Pade, gemeente Opmeer, een inventariserend archeologisch onderzoek. RAAP-notitie 267. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Soonius, C.M., 2009. Plangebied De Kolk van Dussen, gemeente Opmeer en Medemblik; een archeologische begeleiding. RAAP-rapport 1924. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.

Soonius, C.M. & M.E. Kossen, 2012. Plangebied Graaf Florisstraat, Hoogwoud, gemeente Opmeer Een archeologisch bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek (verkennde fase). WAR-rapport 36. Archeologie West-Friesland, Hoorn.

Soonius, C.M., 2013. Plangebied Driestedenweg 50A, De Weere, gemeente Opmeer Een archeologisch bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek (verkennende fase). WAR-rapport 49. Archeologie West-Friesland, Hoorn.

Sprangers, J. & C.M. Soonius, 2010. Verbetering Weelkade en waterberging Weelpolder, gemeente Opmeer. Archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek. RAAP-rapport 2082. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.

Stiboka/RGD, 1979. *Geomorfologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000. Kaartblad 19 Alkmaar – 20 Lelystad (gedeeltelijk)*. Stichting voor Bodemkartering/Rijks Geologische Dienst, Wageningen/Haarlem.

Stiboka/RGD, 1981. *Geomorfologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000. Kaartblad 14 Medemblik – 9 Den Helder – 10 Sneek – 15 Staveren (gedeeltelijk)*. Stichting voor Bodemkartering/Rijks Geologische Dienst, Wageningen/Haarlem.

Timmerman, L., 2017. *Middeleeuwse agrarische veenontginningen in de Vier Noorder Koggen. Een interdisciplinair onderzoek naar de opbouw van het natuurlijke landschap en de kolonisatie- en ontginningsgeschiedenis van West-Friesland (800-1300)*, masterscriptie Landschapsgeschiedenis Rijksuniversiteit Groningen, Broek op Langedijk.

Tulp, C. & K. Jelsma, 2005. Spanbroek, Spanbroekerweg: Een Quick Scan & Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek. Steekproefrapport 2005-05/1. De Steekproef, Zuidhorn.

Verboom-Jansen, M. & A.J. Wullink, 2010. Een archeologisch bureau-onderzoek aan de Spanbroekerweg te Spanbroek, gemeente Opmeer (NH). ARC-Rapporten 2010-268. ARC bv, Groningen.

Verboom-Jansen, M., 2011. Een karterend inventariserend veldonderzoek door middel van boringen aan de Spanbroekerweg te Spanbroek (NH). ARC-Rapporten 2011-22. ARC bv, Groningen.

Verschoof- van der Vaart, 2015. Vervanging van zeven bruggen: locatie Wipbrug te Opmeer, gemeente Opmeer; archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek. RAAP-notitie 4956. RAAP archeologisch Adviesbureau, Leiden.

Vos, P. & S. de Vries 2013: 2e generatie palaeogeografische kaarten van Nederland (versie 2.0). Deltares, Utrecht. Op 20-04-2017 gedownload van www.archeologieinnederland.nl.

Vervloet, J.A.J., 1982. Cultuurhistorisch onderzoek ruilverkaveling "De Gouw". *Stiboka-rapport* 1569. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.

Vries-Metz, W.H. de, 1993. Luchtfoto-archeologie in Oostelijk West-Friesland; mogelijkheden en resultaten van archeologische Remote Sensing in een verdwijnend prehistorisch cultuurlandschap. proefschrift Universiteit van Amsterdam.

Wagenaar, K., & C. van Wallenburg, 1987. *Toelichting bij de bodemkaart van Nederland 1:50.000, kaartbladen 19 Oost Alkmaar en 20 West Lelystad (Noordhollands gedeelte)*. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.

Westerhoff, W.E., E.F.J. de Mulder & W. de Gans, 1987. *Toelichting bij de geologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000, blad Alkmaar west (19W) en blad Alkmaar oost (19O)*. Rijks Geologische Dienst, Haarlem.

Waals, J.D. van der & W. Glasbergen, 1957. De standvoetbekers van Zandwerven. *Westerheem* 5, p. 99-103.

Zijverden, W.K. van, 2005. Sijbekarspel, De Weere. Een Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van boringen. ADC-rapport 533. ADC-ArcheoProjecten, Amersfoort.

